

Själv mordet

Kritik av den sociologiska teorin.

Parentetiskt kan erinras om den roll detta förhållande spelat i tysk politisk agitation. I Tyskland sjönk som på andra håll självmordsfrekvensen under kriget; under åren före 1914 begingo i genomsnitt 35 män respektive 12 kvinnor på 100.000 självmord, 1915—1918 voro motsvarande siffror 22 och 12. Efter krigets slut steg frekvensen efter hand till samma siffra som före kriget och har under de senaste åren något överstigit denna. Genom att jämföra efterkrigssiffrorna med krigssiffrorna, icke med förkrigssiffrorna, skapade man redan i början av 1920-talet legenden om en nation som tvingades till självmord genom en brutal fred.

På denna punkt duger tydligen icke Durkheims förklaring. Halbwechs framkastar i stället den hypotesen att världskriget skulle ha försvagat den ekonomiska aktiviteten både i de krigförande och i de neutrala länderna och härigenom gjort friktionen mellan individerna mindre.

Durkheims framställning säges däremot vara fullt giltigt i fråga om de inrikespolitiska krisernas inflytande på självmordsfrekvensen. Halbwechs gör här ett experiment som vid första ögonkastet — kanske också vid det slutliga bedömandet — kan förefalla absurd; han går igenom Frankrikes historia under den tredje republiken, beträffande vissa år i detalj, och söker fastställa en korrelation mellan det politiska tillståndet och självmordens antal. Exempelvis Dreyfus-affären och kulturkampen anses ha verkat integrerande och alltså återställande ur självmordssynpunkt. Det säger sig själv att en metod som denna lätt förleder även den mest samvetsgranne forskare till konstruktioner.

I en följande artikel skall, huvudsakligen med stöd av nyligen utkomna arbeten, den sociologiska teorin ställas i kritisk belysning.

Herbert Tingsten.

Den främst av Durkheim och Halbwechs representerade sociologiska självmordsteori, som i självmordsfrekvensens växling väsentligen ser en följd av sociala förhållanden, har utsatts för skarp kritik av författare som betona det psykologiska momentets, det nervösa anlagets betydelse för självmordstendensen och anse de sociala faktorerna vara alltför oviktiga för att förtjäna en närmare diskussion.

En huvudpunkt i denna kritik är påpekan av det statistiska materialets osäkerhet. När sociologerna påstå att självmorden starkt ökades under 1800-talet förbise de att den administrativa undersökningen av och statistiken över dödsorsakerna överallt förbättrats. Det var tidigare jämförelsevis lätt att hemlighålla självmord. Talet om den allmänna självmordsökningen saknar därför varje beviskraft. Då Masaryk 1881 betecknade självmordens och sinnessjukdomarnas stegring som den moderna tidens främsta sociala karaktäristika byggde han helt enkelt på ett lättroget accepterande av den officiella statistiken; även i fråga om sinnessjukdomarna har det anförts att den påstådda ökningen skulle bero på skärpt kontroll (docent G. Dahlberg bl. a. i en artikel i denna tidning). Av motsvarande skäl äro allmänna jämförelser mellan olika länder av ringa värde.

Ett par exempel på hur lätt den administrativa statistiken kan leda fel på denna punkt. Då Hannover 1866 inkorporerades i Preussen steg antalet officiellt registrerade självmord pr år med 50 procent; detta berodde icke på hannoverianernas ovilja mot det preussiska väldet, utan på den preussiska statistikens överlägsenhet. En liknande ökning av de redovisade självmorden uppstod i Wien år 1873 på grund av en omläggning av stadens statistik; Durkheim annoterar saken som ett av de främsta bevisen för de ekonomiska krisernas inverkan på antalet självmord.

Härtill kommer att de faktorer som äro ägnade att avvähla från självmord och att locka till hemlighållande av begångna självmord växla i styrka. I Sverige voro självmordsförsök straffbara intill 1864, och särskilda bestämmelser funnos om begravnin för självmördare in på 1900-talet. Den engelska lagen bestraffar fortfarande självmordsförsök, och formerna för undersökning av plötsliga dödsfall torde leda till hemlighållande av självmord. Den katolska religionens strängt fördömande hållning mot självmördare är bekant. Det kan diskuteras om förhållanden av denna art påverka den faktiska självmordsfrekvensen; sannolikheten för att de skola förfalska den officiella statistiken synes övertygande.

Jämförelser i stor stil mellan olika länder äro sålunda alltid tvivelaktiga; de förutsätta en nutiös undersökning som icke gjorts och som knappast för närvarande kunna göras. Men även i de fall då den sociologiska teorins statistiska material kan godtas har man all anledning att ställa sig kritisk mot dess tolkningsförsök.

För ett tiotal år sedan utgav italienaren Bachi en studie över självmordsförsöken; han jämförde här, i den mån detta var möjligt, antalet försök med antalet faktiskt begångna självmord inom olika kategorier i ett antal italienska städer. Flera av sociologernas mest omhuldade teorier raserades härigenom.

Det betraktades tidigare som ett odisputabelt faktum att tendensen till självmord var större bland männen än bland kvinnorna; i flertalet länder faller ett kvinnligt självmord på tre eller fyra manliga. Durkheim och andra förklara saken med ingående

resonemang om köns skilda psykiska och sociala förutsättningar. Bachi visar att självmordsförsöken äro lika vanliga bland kvinnorna som bland männen. Kvinnorna misslyckas oftare, beroende på att de välja osäkrare dödsätt, dränkning och förgiftning i stället för skjutning och hängning. Att självmordsfrekvensen är högre bland de välsituerade än bland de fattiga förklaras på samma sätt; bland annat äga de fattiga icke tillgång till revolverar. Durkheim talar om att fattigdomen "skyddar"; Bachi konstaterar att de fattiga icke ha råd att skaffa sig säkra dödsmedel.

Särskilt slående är Bachis argumentation i fråga om den höga självmordsfrekvensen bland militärer. Här ha många konstruktioner gjorts. Durkheim talar om militärens överdrivna integration, Tarde tvärtom om deras "plötsliga och fullständiga emancipation från religiösa och traditionella föreställningar", Bergson har enligt Halbwechs hänvisat till militärlivets tråkighet. Bachi ger den enkla förklaringen: militärerna ha tillgång till skjutvapen och misslyckas icke då de vilja begå självmord.

Halbwechs söker reducera betydelsen av Bachis arbete; hans egentliga argument är att man icke kan skilja mellan simulerade och allvarligt menade självmordsförsök. Synpunkten synes vara utan betydelse, då det icke uppvissats eller gärna kan uppvissas att ett stort antal misslyckade självmordsförsök varit simulerade.

Både av Bachis och andras undersökningar framgår att antalet misslyckade självmordsförsök är mycket stort; i genomsnitt beräknas ett självmord på fyra eller fem försök. Då man vidare visat att antalet misslyckade försök är långt större vid vissa döds sätt än vid andra samt att valet av döds sätt växlar inom olika områden och folkgrupper — beroende på lokala förhållanden, ekonomiska villkor och annat — blir en stor del av den självmordsstatistik som sociologerna åberopa utan värde för bedömning av självmordstendensernas styrka.

En skarpsinnig generell kritik av de sociologiska teorierna har helt nyligen givits av en fransk läkare, Achille-Delmas, i arbetet "Psychologie pathologique du suicide". Achille-Delmas påpekar i detalj de svårigheter som möta vid en användning av den officiella statistiken på självmordsproblemet; några av de punkter som han särskilt understryker ha berörts i det föregående. Till de viktigaste satserna i hans arbete hör betonandet av att under inga förhållanden de små differenser som föreligga i fråga om självmordsfrekvensen kunna berättiga till omdömen om vederbörande nationers eller folkgruppers "integration", "sociala anpassning" eller dylikt. I England, där självmordsfrekvensen enligt den officiella statistiken är lägst, förekomma 60 självmord på 1 miljon invånare årligen; motsvarande siffra för Sachsen, som har den högsta självmordsfrekvensen, är 344. Då det talas om sociologiska faktorer som skydda mot självmord vill man alltså göra gällande att dessa faktorer i England verka på 999.940 personer — av en miljon —, i Sachsen på 999.656. En sociologisk forskning som lyckades nå sådana resultat skulle i precision överträffa naturvetenskaperna.

I ett par speciella punkter ger Achille-Delmas plausibla förklaringar till divergenser som av sociologerna tillmätts utomordentlig betydelse. Att självmordsfrekvensen enligt statistiken är lägre på landet än i städerna kan — i varje fall till en del — bero på dels att självmord äro lättare att dölja på landet, dels att de döds sätt som äro vanligast på landet, såsom dränkning,

i särskild grad möjliggöra hemlighållande. Att självmorden äro något vanligare bland ogifta än bland gifta kan förklaras därmed att personer av den cyklotyma läggning som enligt Achille-Delmas predisponeras till självmord gifta sig mindre än andra. Han framkastar t. o. m. tanken att över huvud påvisbara skillnader i självmordsfrekvens olika folkgrupper emellan kunna ha sin grund i att de cyklotyma söka sig till vissa miljöer. Möjligen inflytta de t. ex. i relativt stor utsträckning till städerna, och självmordsfrekvensen kan av denna orsak vara något större där än på landet.

Achille-Delmas tes är, som det redan sagda ger vid handen, att självmordstendensen i huvudsak är individuellt betnad, den beror på den medfödda psykiska konstitutionen; framför allt förenas ofta cyklotymi med självmordstendens. Den motivering han framför för denna uppfattning är en lekman icke i stånd att bedöma. Achille-Delmas tvekar icke att påstå att om alla yttre anledningar till olyckskänsla eliminerades, självmordsfrekvensen likväl icke skulle sjunka med mer än högst 15 procent, och han slutar sin bok med att förklara att förebyggandet av självmord utslutande är en medicinsk angelägenhet; något sociologiskt självmordsproblem existerar icke.

Även om Achille-Delmas uppfattning i huvudsak accepteras föreligger tydligen dock en viss marginal, inom vilken de sociala faktorerna kunna vara bestämmande. Det finns här, liksom i fråga om prostitution och alkoholism, ett utrymme för diskussion om förhållandet mellan den psykiska konstitutionens och miljöns betydelse. Men det finns knappast plats för de "stora" sociologiska synpunkterna å la Durkheim.

I själva verket torde det med säkerhet kunna sägas att Achille-Delmas överskattat det ärfliga anlagets vikt och underskattat de mera tillfälliga företeelser, vare sig socialt bestämda eller icke, som kunna bilda ett moment i orsakssammanhanget vid självmord. Liksom andra kritiker av de sociologiska teorierna ingår han icke närmare på de växlingar i självmordsfrekvensen som konstaterats inom en viss folkgrupp vid inträdda yttre förändringar. Jag åsyftar närmast de ekonomiska och politiska krisernas betydelse. Att ekonomiska rubbningar verkligen åstadkomma icke obetydliga höjningar av självmordsfrekvensen synes Halbwegs ha klart ådagalagt. Av än större betydelse äro de politiska kriserna.

Jag skall här förbigå frågan om de inrikespolitiska krisernas verkningar. De fluktuationer som Halbwegs och andra här ha trots sig kunna uppvisa äro relativt små och icke sällan synas de påstådda resultaten grunda sig på rena konstruktioner. Jag har själv undersökt möjligheten av att konstatera en korrelation mellan kriser och självmordstendens i Sverige, men resultatet har varit fullständigt negativt. Även i fråga om den minskade självmordsfrekvensen i krigförande länder torde det vara säkrast att icke dra några slutsatser; frontsoldaterna kunna knappast fångas av självmordsstatistiken, och bakom fronten kan den administrativa kontrollen tänkas slappna.

Viktigare är att i ett stort antal neutrala länder självmordsfrekvensen starkt sjönk under krigsåren. Detta gäller som nämnt bland annat de skandinaviska länderna; så var i Sverige och Norge antalet registrerade självmord — i förhållande till antalet invånare — över 40 procent mindre 1917—1918 än under åren före kriget. En närmare undersökning för Sverges del visar att denna minskning huvudsakligen berodde på männen; bland dem sjönk antalet självmord till hälften, bland kvinnorna endast med 20 procent. Endast i ett par undersökta länder, Nederländerna och Spanien, kan en liknande tendens icke spåras. Det torde icke finnas någon anledning att anta att exempelvis i de skandinaviska länderna och Schweiz kriget medfört en försämring av dödsstatistiken, och det synes därför stå fast att

en mycket stor minskning av antalet självmord verkligen ägt rum. Achille-Delmas tes kan alltså ej anses vara riktig.

Å andra sidan vore det förhastat att påstå att kriget i och för sig eller dess mera direkta verkningar skulle ha orsakat förändringen. Kanske vågar man ifrågasätta om icke kriget för många kunnat innebära en stimulans och sålunda ökat intresset för livet; möjligen ha även de ekonomiska konsekvenserna av kriget verkat i denna riktning. Framför allt är det likväl troligt att i här berörda länder kriget indirekt lett till lagstiftningsåtgärder eller andra sociala ändringar som varit ägnade att förebygga självmord; i fråga om Sverige ligger det nära till hands att tänka på alkohollagstiftningen. Det är på denna punkt lika lätt att framkasta hypoteser som svårt att verifiera dem. Självmordsfrekvensen bestämmas utan tvivel i icke obetydlig grad av sociala faktorer och kan sålunda göras till föremål för sociologisk forskning, men för bestämda slutsatser krävas precisionsundersökningar, som de hittills på området verksamma sociologerna knappast påbörjat; de ha hemfallit åt löst grundade, om ock sinnrika och storslagna konstruktioner.

Herbert Tingsten.